

اوصاف پارسایان

عبدالکریم سرورش

صفحه

فهرست مطالب

۱	پیشگفتار
۵	خطبه همام
۱۰	ترجمه
۱۵	درس اول
۳۵	درس دوم
۵۹	درس سوم
۸۱	درس چهارم
۹۹	درس پنجم
۱۲۳	درس ششم
۱۴۵	درس هفتم
۱۶۱	درس هشتم
۱۸۳	درس نهم
۲۰۳	درس دهم
۲۳۱	درس یازدهم
۲۵۵	درس دوازدهم
۲۸۱	درس سیزدهم
۲۹۳	درس چهاردهم
۳۰۵	درس پانزدهم
۳۴۷	درس هفدهم
۳۶۷	درس هجدهم

فهرست تفصیلی مطالب

۱۵	درس اول
۱۵	مقدمه
۱۵	دو معنای تقوی در قرآن
۱۵	اهمیت تقوی در شریعت
۱۶	نقش تقوی در زندگی آدمی
۱۷	تفکیک بین دو مرحله تقوی، قبل از ایمان و پس از ایمان
۱۸	خطبه همام مشتمل بر هر دو مرحله تقوی است
۱۸	خطبه اوصاف پارسایان با خطبه همام
۱۸	اشاراتی در مورد همام و مراجع مختلف نقل خطبه
۱۸	مقدمه خطبه بنا بر نقل شریف رضی در نهج البلاغه
۲۰	ابتدای خطبه
۲۰	شرح
۲۰	آیا خلقت آدمیان غایت دار است؟ و آیا اطاعت و عصیان در تحقق این غایت مؤثر است؟
۲۲	تبیین و بررسی نقش شیطان و نسبت او با آدمی و غایت خلقت
۲۵	بررسی نقش پیامبران
۲۵	چگونگی اختیار انسان
۲۶	سر آنکه عده‌ای از عرفا شیطان را مشمول لطف قرار داده‌اند
۲۷	نقش انبیاء از دیدگاه مولوی
۲۸	معنای یوم القیامه
۲۹	تفاوت مهم میان غایات بشری و غایت الهی
۳۱	در خلقت الهی مقصد عین قاصد است
۳۲	احتمالات مختلف در ارتباط میان این مقدمه و قسمت اول خطبه
۳۲	نسبت‌های مختلف آدمیان و خداوند
۳۵	درس دوم
۳۵	خلاصه مطالب درس قبل

۳۷	بررسی نسبت رزق و جایگاه آن در نظام معیشتی
۳۷	تعبیر امیرالمؤمنین مأخوذ از قرآن است
۳۸	مشکلات مربوط به مقدر بودن رزق
۳۸	کلمات علی (ع) در مورد مسؤلیت انسان در تمام زمینه‌ها
۳۹	عدم تعیین مصداق در امور متافیزیکی
۴۰	معنای صحیح تقدیر الهی و جبر و اختیار
۴۰	قواعد فلسفی مفسر افعال اند و نه علت آنها
۴۱	تمام اوضاع معیشتی با تقدیر الهی و هدف او از خلقت سازگار است نقد نظریه‌ای که برای برهم‌نزدن برنامه الهی توصیه به حفظ وضع موجود می‌نماید
۴۳	تفاوت میان مقام تکوین و تشریح
۴۵	اولین وصف متقین سخن به صواب گفتن است
۴۵	اهمیت زبان و آفت آن و ارزش سکوت
۴۷	ملاک سخن گفتن و سکوت کردن نزد بزرگان اخلاق
۴۸	کلام علی (ع) در شرط تأثیر سخن
۴۹	مراد از اقتصاد در پوشاک
۴۹	اهمیت تواضع در قرآن و بررسی منشأ آن
۵۰	دوری از محرّمات اولین مرتبه تقوی است
۵۰	مراتب ورع به تبع مراتب ایمان
۵۱	سرپرهیز عرفا از نگریستن به هر سو و هر چیز
۵۳	راه تغییر پریشانحال موجود
۵۴	منشأ سخن علی (ع) در قرآن
۵۴	لیبرالیسم، آزادی در امتحان کردن همه چیز است
۵۵	انبیاء می‌گویند چه چیز امتحان کردنی نیست
۵۶	خطر امتحان کردن امور خطیر
۵۶	از مهمترین نیازهای بشر به انبیاء، بیان امور غیر قابل امتحان است
۵۷	پارسایان فقط به علم نافع روی می‌آورند
۵۷	مشکلات تعیین حدود و مصداق علم نافع

۵۹
۵۹ درس سّوم
۶۰ مطلوبیت علم از دیدگاه اسلام
۶۱ ورود تفکر یونانی میان مسلمین محصول توطئه دین ستیزان نبود
۶۱ آموختن علم نافع ممدوح اسلام است نه هر علمی مطلقاً
۶۱ اندوخته‌های روانی همچون علم بی طرف و خنثی نیستند
۶۲ یک معنای ساده از علم غیر نافع
۶۳ کلمات علم، حکمت، فقه و... در دین به معنایی متفاوت با معنای مصطلح
۶۳ بکار رفته‌اند
۶۵ نقش اوصاف عالم در ارزش علم او
۶۵ دو معنای تحقیق آزاد و بی قید
۶۶ تحقیق به اموری که محقق آن را ارزشمند و قابل مطالعه می‌داند تعلق می‌گیرد
۶۷ تقید درونی و بیرونی پژوهشها به ارزشهای مکتبی پژوهشگر
۶۸ مراد از توجه اهل تقوی به علم نافع
۶۹ صفات عالم ربّانی
۶۹ تفسیر صحیح کلام عرفا در مخالفت با علم آموزی
۷۰ نمونه‌ای از علم مذموم در کلام مولوی
 حداقل شرط نافع بودن علوم آن است که موجب غفلت و مانع از
۷۱ خودشناسی نشوند
۷۲ از شروط علم نافع آن است که یاد آور آخرت باشد
۷۳ آموختن علم بدون عمل مصادیق طمع است و لذا مذموم است
۷۳ علمی که مایه مجادله و تفاخر شود دنیوی و لذا مذمومست
۷۴ مراد از عالم ربّانی چیست؟
۷۶ دلیل دیگری که عرفان علم آموزی اهمیت نمی‌دادند
۷۶ مواجهه متقین با علوم مختلف
۷۶ سنجش نفع و ضرر علوم
۷۷ مراد از علم و هنر اسلامی
۷۸ چگونه می‌توان علوم انسانی اسلامی داشت؟

۸۱	درس چهارم
	مراتب و اوصاف مختلفی که قرآن برای انسان ذکر نموده
۸۲	و وجه جمع میان آنها
۸۳	اهمیت و جایگاه تربیت و هدایت آدمی
۸۴	چرا اولیاء الهی اندوه ندارند؟
۸۵	مقصود از تکامل انسان
۸۵	یک معیار مناسب برای خودشناسی
۸۶	تبیین صحیح از مقدر بودن مرگ
۸۶	تمام امور مشمول تقدیر است
۸۷	تقدیر، تفسیریست از حوادث عالم نه علت آن
۸۸	معنای کلام علی (ع) لولا الاجل
۸۹	حکیمان مرگ را به طبیعی و غیر طبیعی تقسیم کرده‌اند
۹۱	سر آنکه نفس پارسایان خواهان جدایی از بدن ایشان است
۹۲	موسی (ع) در کلام علی (ع)
۹۲	عیسی (ع) در کلام علی (ع)
۹۳	محمد (ص) در کلام علی (ع)
۹۵	تفاوت اخلاق اسلامی و اخلاق ارسطویی
۹۶	عشق به خداوند مبنای اخلاق نیکو در معارف اسلامی است
۹۹	درس پنجم
۹۹	تحقیر دنیا و کناره‌گیری از آن در تعالیم ادیان الهی
۱۰۰	چگونگی ارتباط جهان غیب و شهود از دیدگاه فلسفی
۱۰۱	مراد از خسران در سوره عصر
۱۰۲	ناسزاگویی به دنیا در شریعت جایی ندارد
۱۰۲	دنیا در صورتی که مقصد و غایت محسوب شود مذموم است
۱۰۳	حقارت دنیا در قبال عظمت انسان
۱۰۳	زندگی انسان متناسب با نحوه تلقی او از دنیایی است که در آن زندگی می‌کند
۱۰۳	دنیای مذموم در قرآن
۱۰۴	دنیای ممدوح کدام است؟

- ۱۰۵ حقیقت بهشت امنیت و سلام و حقیقت جهنم تراحم است
- ۱۰۷ نقش قناعت در بهشتی کردن انسان
- ۱۰۹ ادراک حضوری عظمت خداوند موجب تحقیر دنیا در دل آدمی است
- ۱۰۹ پارسایان بهشت و جهنم را در همین دنیا مشاهده می کنند
- ۱۱۲ تفاوت میان اندوه ممدوح عارفان و اندوه مذموم دنیاپرستان
- ۱۱۳ اندوه عارفان همراه با فرحناکی و بی ملالی است
- ۱۱۴ تبیین حزن عارفانه
- ۱۱۵ معنای خداگونه شدن عارفان و شفقت ایشان با خلق
- ۱۱۶ دلایل حزن پارسایان
- ۱۱۷ بی آزاری پارسایان و آسودگی مردم از رفتارشان
- ۱۱۸ مراد از عفت و مراتب آن
- ۱۱۹ دو معنای زهد نزد علمای اخلاق
- ۱۲۰ درک ناپایداری دنیا و مسافر خانه و زندان دیدن آن منشاء زهد است
- ۱۲۱ تصویر قرآن از حقیقت زندگی دنیا
- ۱۲۳ درس ششم
- ۱۲۳ عباراتی از خطبه که متضمن روح دیانت و عبادت است
- ۱۲۴ آیاتی از قرآن که ایمان آوردن را به تجارت تمثیل می کند
- ۱۲۹ تعابیر قرآن در خسران نفس و توزین اعمال در قیامت
- ۱۳۰ مراد از خسران
- ۱۳۰ از خود بیگانگی در فرهنگ دینی
- ۱۳۲ نقش خودشناسی و خداشناسی در نفی از خودبیگانگی
- ۱۳۳ کمال آدمی در گرو اتصال او به خداوند است
- ۱۳۴ انسان مسخ شده مشقتش بی سود است
- ۱۳۵ جز به خداوند بهیچ کس دیگر نباید خود را فروخت
- قسمت هایی از کلام علی (ع) که بیانگر حقارت دنیا در برابر عظمت انسان است
- ۱۳۷
- ۱۳۸ عبارتی از خطبه ششقیه در نکوهش دین به دنیا فروشان
- ۱۳۹ از اوصاف پارسایان عبادت شبانه است

۱۴۰	ترغیب قرآن به عبادات شبانه	۵۲۱
۱۴۵	درس هفتم	۵۲۱
۱۴۵	نکاتی چند در اهمیت قرائت قرآن و آیاتی در این زمینه	۲۲۲
۱۴۷	علل تأکید بر قرائت قرآن و تاثیر آن در مصونیت قرآن از تحریف	۲۲۲
۱۴۸	تجلی خداوند در طبیعت و در کلامش	۷۲۱
۱۴۹	بهترین تجلی گاه آدمی کلام اوست	۷۲۱
۱۵۰	تمام مخلوقات کلام خداوندند	۸۲۱
۱۵۰	مراد و معنای «کلمه» در قرآن	۲۲۱
۱۵۱	قرآن غیر از الفاظ صورتهای دیگری نیاز دارد	۲۲۱
۱۵۲	قرآن عین کلام وحی است و با روایات پیامبر و ائمه تفاوت دارد	۲۲۱
۱۵۲	شروط تلاوت قرآن	۲۲۱
		اوج تلاوت قرآن جاییست که قاری احساس کند که هم اکنون بدو	۱۷۱
۱۵۳	وحی می شود	۱۷۱
۱۵۳	اهمیت تدبیر در قرآن	۲۷۱
۱۵۴	لزوم تدبیر در قرآن	۲۷۱
۱۵۵	شرایط فهم بهتر قرآن	۲۷۱
۱۵۶	درمندی شرط فهم صحیح قرآن	۱۷۱
۱۵۷	تفسیر به رأی یعنی استخدام آیات قرآن برای تأیید عقاید خویش	۵۷۱
۱۵۷	استغفار معصومان چه معنا دارد؟	۵۷۱
۱۵۸	معنی دقیق گناه، کلید پاسخ به سؤال پیش است	۲۷۱
۱۶۱	درس هشتم	۲۷۱
۱۶۱	حلم پارسایان، عالمانه است	۱۷۱
۱۶۲	نامتعارف نمودن پارسایان	۱۷۱
۱۶۳	سرنامتعارف نمودنشان	۱۷۱
۱۷۳	از خودراضی نبودن پارسایان	۱۷۱
۱۶۴	ایمن دیدن خویش از شیطان شرط پارسایی نیست	۱۷۱
۱۶۴	حجم عمل، ملاک بدی و نیکی آن نیست	۲۷۱

- ۱۶۵ تملق و مذاحی، دو آفت بزرگ اجتماعی و روحی
- ۱۶۵ حقارت نفس تملق‌پسندان
- ۱۶۶ مذاحی، جباران را در جباریت خود راسخ‌تر می‌کند
- ۱۶۶ فرعونیت، فرزند مشروع تملق
- ۱۶۷ امام علی: با من چنان سخن نگوئید که با جباران می‌گوئید
- ۱۶۷ رواج مذاحی، رواج نفاق است
- ۱۶۷ مقتضای خودشناسی، پرهیز از مدح
- ۱۶۸ لقمه لذیذ تملق، زهری تلخ و انسانیت‌کش در میان دارد
- امام علی: شنیدن سخن حق بر من گران نیست. از گفتن سخن حق یا دادن مشورت
- ۱۶۹ عادلانه‌یی، دریغ نکنید
- ۱۷۰ واکنش پارسایان در برابر ستایش ستایشگران
- ۱۷۰ اوصاف بیرونی پارسایان
- ۱۷۱ طمع، مانع دوراندیشی
- ۱۷۱ خشم و خشونت، حجاب داوری‌اند
- ۱۷۲ عمل، پاره‌یی از ایمان است
- ۱۷۳ ایمان، مراتب گوناگون دارد
- ۱۷۴ ایمان آمیخته با یقین
- ۱۷۴ تفاوت در ایمان موجب تفاوت در عمل است
- ۱۷۵ دلیری پیامبران فرزند ایمان یقین‌آمیز آنان بود
- ۱۷۵ ایمان و یقین
- ۱۷۶ فرق ایمان و اسلام
- ۱۷۶ اطمینان‌جویی پیامبران
- ۱۷۷ یقین، نعمتی کمیاب
- ۱۷۷ یقین، فرزند سلوک معنوی است
- ۱۷۸ یقین دینی، مولد دلیری است نه یقین فلسفی
- ۱۷۸ خدایی فلاسفه و خدایی انبیاء
- ۱۷۸ عشق و یقین، همداستانند
- ۱۷۹ معشوق، همه ناز باشد نه راز

۱۷۹	تقلید و تحقیق
۱۷۹	نشانه‌های ایمان
۱۸۰	استقامت زبان علامت استقامت دل
۱۸۰	فضل فروشی، با ایمان ناسازگار است
۱۸۱	حب ریاست، خلاف پارسایی است
۱۸۱	شرح مدعیان لافزن
۱۸۲	بندگان راستین خدا، اهل تکلف نیستند
۱۸۳	درس نهم
۱۸۳	حرص به علم نافع حرصی غیر مذموم است
۱۸۴	معنی درست حدّ وسط در اخلاق
۱۸۴	مدارا و حلم، وصف انبیاست
۱۸۴	تحمل جفای خلق، شرط توفیق در ارشاد است
۱۸۵	میانه‌روی در عین غنا
۱۸۵	سرکشی ناشی از استغناء
۱۸۶	قول غزالی و فیض در ترجیح فقر بر غنا
۱۸۱	توضیح طلب حلال
۱۸۷	توکل و طلب حلال
۱۸۷	برای گذراندن معیشتی سالم، نیازی به روی آوردن به محرقات نیست
۱۸۸	حلالها نیازهای فطری را اشباع می‌کنند
۱۸۸	رخصت و تحریم الهی، هر دو محترم‌اند
۱۸۹	تقابل هوی و هدی
۱۸۹	هدایت، رهایی از هوی است نه صرف داشتن مشتی عقاید
۱۹۰	پارسایی در نفی هوای
۱۹۰	شجاعت در گرو غلبه بر هوی است
۱۹۱	پرهیز از طمع، شرط پارسایی
۱۹۱	ایمن نبودن از مکر و غیرت حق، شرط پارسایی
۱۹۱	شکر در معارف اسلامی
۱۹۲	معنی دقیق شکر بر نعمت
۱۹۳	

- ۱۹۳ شکر با شناخت آدمی از نعمت، نسبت دارد
- ۱۹۴ هر که آگاه‌تر سپاسگزارتر شکر و قناعت هم با هم مربوط اند
- ۱۹۴ منع کردن عالمان از ترویج علم و عزیزداشتن جاهلان، نمونه آشکاری از کفران نعمت است
- ۱۹۴ رفاه و امنیت دو نعمت بزرگ‌اند که در اثر کفران، به خوف و جوها بدل می‌شوند
- ۱۹۵ آوردن ترس و گرسنگی، کار حکومت‌های باطل و ظلم است
- ۱۹۶ ذاکربودن از اوصاف پارسایان است
- ۱۹۶ ذکر و فکر، دو کار مهم خردمندان
- ۱۹۷ ذکر، برانگیزاننده فکر
- ۱۹۷ روی گرداندن از خداوند، موجب تنگی معیشت است
- ۱۹۸ آرامش دل در گرو یاد خداست
- ۱۹۸ سزا مضطراب بی‌خدایان
- ۱۹۹ گریختن از خود، بدلیل زشت یافتن خویش است. بعضی کارها عین بی‌کاری است
- ۱۹۹ بعضی کارها عین بی‌کاری است
- ۲۰۰ روح، خدایی است و نزدا و آرامش می‌یابد
- ۲۰۱ آرامش گرفتن بیاد خدا، علامت سلامت فطرت آدمی است
- ۲۰۱ نشستن در حضور اولیاء خداوند، نشستن در حضور خداوند است
- ۲۰۳ **درس دهم**
- ۲۰۳ مجاهده با نفس و زهد دورکن مهم از ارکان پارسایی
- ۲۰۴ توجه به داوری دیگران در مراعات موازین اخلاقی، شیوه متوسطان است
- ۲۰۴ جهاد با نفس، در مکتبی که قائل به خدایی ناظر و بصیر است، معنی و اهمیت پیدا می‌کند
- ۲۰۵ به خود پرداختن و به حساب کار خود رسیدن باید جدی‌ترین شغل آدمی باشد
- ۲۰۷ آدمی گویی مرکب از دو خود است خود را کب و خود مرکب
- ۲۰۸ تمثیل جان و تن به مجنون و شترش
- ۲۰۹ نفس گاهی به معنای خود است نه پاره‌یی از آن

- ۲۱۰ نفس، دارای مراتبی است
- ۲۱۱ نفس مطمئنه و لَوّامه و اماره بالتواء
- ۲۱۱ آدمی نردبانی چندپله است
- ۲۱۲ امام علی و مجاهده با نفس
- ۲۱۳ نفس و نفس کشی فرهنگ صوفیه
- ۲۱۴ غزالی: غرض از نفس کشی محوقوای عضبی و شهوی نیست
- ۲۱۵ پیامبر و زن دوستی
- ۲۱۶ از خودیگانگی
- ۲۱۶ از خودیگانگی و ارتباط آن با تصویر آدمی از خویش
- ۲۱۷ معنی دقیق از خودیگانگی، داشتن تصویری وارونه از خویشتن است
- ۲۱۸ انسان تنها موجودی است که می تواند برای خود عالمی خیالی بسازد
- ۲۱۸ مراد از فاعل علمی بودن انسان
- ۲۱۹ کلام مولانا در چگونگی تأثیر کژیهای نفس در کژیینی واقعیت
- ۲۲۰ تصحیح خویش برای درک صحیح واقع
- ۲۲۱ هماهنگی با جهان سرزیا دیدن آن است
- ۲۲ تعیین راههای اشباع صحیح خواسته های آدمی و وظیفه هر مکتب اخلاقی است
- ۲۲۳ تئوری اعتدال و نارسایی های آن
- ۲۲۳ محو تعارضهای درون و برون ملاک فضیلت است
- ۲۲۴ مبارزه با نفس مرحله ای از مراحل سلوک است و باید از آن گذشت
- ۲۲۴ مدح و ذم دیگران بدترین راهزن خودشناسی
- ۲۲۵ خودناشناسی بزرگ
- ۲۲۵ خود را در بدن خاکی خلاصه دیدن نوعی از خودیگانگی است
- ۲۲۶ بی توجهی به مرگ
- ۲۲۸ تقسیم امور به فانی و باقی از مهمترین تعلیمات دینی است
- ۲۳۱ درس یازدهم
- ۲۳۱ مذمت دنیا به دلیل ناپایداری آن است
- ۲۳۳ بیان مولوی در این مورد
- ۲۳۴ تعلیمات دین در مورد دل نبستن به امور ناپایدار

- ۲۳۵ زهد به معنی صرف نظر از امور ناپایدار است
- ۲۳۸ بدترین نوع مسخ، دل بستن به اموری است که هتکی به خود آدمی است
- ۲۳۸ مقام پرستی و لذت پرستی و... در واقع بت پرستی است
- ۲۳۹ راه مبارزه با دل بستن به امور نماندنی
- صفات جمال و جلال الهی را ما بدو نمی دهیم بلکه خود ذاتاً بدانها متصف است
- ۲۳۹ - سرتپی رغبتی پارسایان به دنیا
- ۲۴۰ - طول امل
- ۲۴۱ - آرزوی بلند نداشتن به معنی پذیرش سهل گیریهای صوفیانه نیست
- ۲۴۱ معنی دقیق طول امل
- ۲۴۲ تأکید ادیان بر یاد مرگ بودن
- ۲۴۳ فراموشی مرگ و آخرت منتهی به طول امل می گردد
- ۲۴۴ آثار طول امل در زندگی انسان
- ۲۴۵ قناعت و طمع در قرآن و سنت
- ۲۴۶ آرامش انسان، هنر اصلی قناعت
- ۲۴۹ رضایت به قسمت از دعاهاى اصلی اولیاء الهی است
- ۲۵۰ قناعت و مفهوم توسعه در اقتصاد جدید
- ۲۵۰ تقدیر روزی متضمن هیچ دستور اخلاقی به آدمیان نیست
- ۲۵۱ درس دوازدهم
- ۲۵۵ معیار فضیلت چیست و چرا قناعت یک فضیلت است؟
- ۲۵۵ اهمیت تبیین نوین مفاهیم اخلاقی برای جامعه امروز
- ۲۵۶ نمونه هایی از تعدیل بعضی مفاهیم اخلاقی در سایه معارف دینی
- - رفع تعارض از برون و درون نقش مهم فضایل اخلاقی
- ۲۵۷ در معارف اسلامی است
- ۲۵۸ دنیای مذموم دنیای تعارض زاست
- ۲۵۹ علم نزاع انگیز مذموم
- قطعه هایی از دعای مکارم اخلاق شاهد اینکه فضایل اخلاقی اسلامی
- ۲۶۰ تعارض زدایند

۲۶۱	نزاع انگیزی و تعارض زایی رذایل اخلاقی
۲۶۲	صفات بهشتی ضد تعارض و اوصاف جهنمی نزاع انگیز است
۲۶۴	مفهوم دقیق «سلام» و «اسلام»
۲۶۴	برکات قناعت
۲۶۶	بررسی عواقب و نتایج سوء نزاع
۲۶۸	برکات دیگر قناعت
۲۶۸	عزت نفس و تسلط بر روح از آثار مهم قناعت و قطع طمع
۲۶۹	راز عزت و بی پروایی پیامبران
۲۷۰	رابطه نزدیک میان قطع طمع و شجاعت
۲۷۱	تأثیر طمع در شجاعت فهمیدن
۲۷۲	قناعت ضد خود فروشی
۲۷۳	شرط رهبری دیگران، تسلط بر خود است
۲۷۵	انفاق بدون قناعت امکان پذیر نیست
۲۷۵	قناعت عمر را پربرکت و خالی از معاصی و نزاع می سازد
۲۷۶	- برکات دیگر قناعت
۲۷۷	- قناعت در خلقت
۲۷۷	- قناعت در خلقت به معنی قطع طمع از فضایل خلقتی دیگران است
۲۷۸	قناعت برای فقیر و غنی هر دو لازم است
۲۷۹	رابطه نزدیک قناعت و شکر
۲۸۱	درس سیزدهم
۲۸۱	قناعت در تولید
۲۸۱	قناعت در مصرف و مراد از کفاف
۲۸۲	جایگاه قناعت در تولید
۲۸۳	معنای طمع نزد گذشتگان
۲۸۹	رابطه قناعت در تولید با قناعت در مصرف
۲۸۵	عیوب تولید انبوه
۲۸۵	ناتوانی تکنولوژی در حل جمیع مشکلات بشری
۲۸۶	مغالطه ای که منشأ ترغیب به تولید انبوه شده است

۲۸۷	افزایش امکانات و قدرت آدمی اخلاقی تر شدن او را اقتضا می کند
۲۸۷	واکنش طبیعت در مقابل مصرف و تولید گزاف
۲۸۹	انسان امروز خواستار اشباع همه خواسته های خویش است
۲۹۱	انسان و تکنولوژی و اهمیت توجه به مسأله قناعت
۲۹۳	درس چهاردهم
	پاسخ به یک سؤال
۲۹۳	«اختلاف محمود»
۲۹۳	رفع نزاع درونی و بیرونی مهمترین ملاک فضایل اخلاقی
۲۹۵	تعیین حدود اختلاف مذموم از غیر آن
۲۹۵	پایان ناپذیری اختلافات در این دنیا و مرجع داوری در آن
۲۹۶	پیامبران اختلاف زدایان اختلاف انگیزند
۲۹۷	هر عدم اختلافی مطلوب نیست
۳۰۰	اختلاف خود فزاینده، مذموم است
۳۰۲	اختلافات با ضابطه و معیار، مذموم نیست
۳۰۵	درس پانزدهم
۳۰۵	سَهْلًا أَمْرُهُ
۳۰۵	- سهل الامر بودن شخص پارسایی تکلفی اوست
۳۰۸	- مَيِّتَةٌ شَهْوَتُهُ
۳۰۸	- مراد از کشتن شهوت در کلام علی (ع)
۳۰۹	- وجود شهوت برای عفت لازم است
۳۱۰	در امان بودن از متقی و امیدواری به خیر او داشتن
۳۱۲	اشاره ای کوتاه به ذکر در زندگی پارسایان
۳۱۳	بهترین شیوه و دفع شر در قرآن و کلام علی (ع)
۳۱۴	حدود و قیود روابط دوستانه و حفظ آن
۳۱۵	تفضل بر غیر مستحق، با اخلاق یونانی قابل توجه نیست
۳۱۶	افضال بر غیر مستحق از دستورات اخلاقی دینی است
۳۱۷	فهم مراد از فحش در کلام علی (ع) با سیری در خطبه ها و کلمات دیگر او
۳۱۹	نمونه هایی از سخنان درشت در قرآن

- ۳۱۹ نمونه‌های نهی از دشنام در قرآن و نهج البلاغه
- ۳۲۰ دشنام از امور نزاع انگیز خودافزاینده است
- ۳۲۱ قرآن سرّ منع از دشنام را بیان می‌کند
- ۳۲۲ رفتار علی (ع) در مقابل دشنام‌دهندگان
- ۳۲۳ برخورد مولانا با طاعنان
- ۳۲۴ وظیفه انبیاء در برابر مردم تحمل آزارها و دشنام‌هایشان بود
- ۳۲۵ مراد از دور بودن پارسا از فحش نر می‌کلام به هنگام موعظه
- ۳۲۶ تبلیغ از روشهای مؤثر توفیق پیامبران است
- ۳۲۹ درس شانزدهم
- ۳۲۹ روح سنگین تقوا
- ۳۳۰ مراد از وقار و سنگینی پارسا در کلام مولا علی (ع)
- ۳۳۰ سکینه و تقوا و وقار در قرآن
- ۳۳۲ خداوند وقار و ثبات مطلق است و پارسا خداگونه است
- ۳۳۳ قرب به خداوند عامل وقار و سنگینی است
- ۳۳۵ بینش خاص پارسایان نسبت به جهان که موجب وقار ایشان است
- ۳۳۶ دشواریهای زندگی عامل تقید آدمی است
- ۳۳۷ دشواریها و مشکلات دنیا در ماتریالیسم توجیهی ندارد
- ۳۳۸ مراد و معنای «صبر» و نمونه‌ای از آن در رفتار علی (ع)
- ۳۴۰ تمثیل مولوی در مورد تحمل مشکلات و بلایا در زندگی دنیایی
- ۳۴۱ عدالت با دشمن
- ۳۴۱ مراد از عدل در رضا و غضب
- ۳۴۲ چرا در این خطبه سخنی از مذمت ظلم نرفته است
- ۳۴۳ تحلیل قتل عثمان از دیدگاه علی (ع)
- ۳۴۳ قبح ظلم نزد علی (ع) مفروض و مسلم بوده است
- ۳۴۴ شرط ظلم ستیزی و ظلم‌شناسی برقراری عدالت درونی است
- ۳۴۷ درس هفدهم
- ۳۴۷ اعتراف به حق، امانت‌داری و یادآوری تذکرات از صفات پارسایان است
- ۳۴۸ چرا نسیان که امری غیر اختیاری است مذموم است
- ۳۴۵ دوری از خواندن دیگران به القاب زشت

۳۵۰	بی آزاری، تحمل مصائب و در راه حق بودن از صفات پارسایان
۳۵۱	شیرینی سکوت نزد پارسایان
۳۵۱	سکوت ابودر، گوشه‌ای از شخصیت او
۳۵۳	سکوت همراه با تفکر ارزشمند است
۳۵۶	چگونه می‌توان از زیاده سخن گفتن آزاد شد
۳۵۶	همنشینی با پارسایان بهترین روش برای پارساشدن
۳۵۷	دغدغه استفاده صحیح از نعمتهای الهی از علل سکوت پارسایان است
۳۵۸	تفسیر دلپذیر علی (ع) از قرص خواستن خداوند از آدمی
۳۵۹	فوائد و نتایج سکوت
۳۶۰	جریان مستمر و دائمی وحی الهی به آدمی
۳۶۰	جریان مستمر و دائمی وحی الهی به آدمی
۳۶۲	راههای حذف موانع هدایت الهی
۳۶۴	معنای دقیق صبر پارسایان در مقابل ظلم
۳۶۷	درس هجدهم
۳۶۷	آخرین پاره‌های خطبه
۳۶۸	پارسا بامید نسیم آخرت سخن‌ها را تحمل می‌کند
۳۶۹	دلایل دوستی‌ها و دشمنی‌های پارسایان و سر دوام دوستیهای پارسایانه
۳۷۰	خودپسندی بزرگترین مانع دوستی با دیگران
۳۷۱	شناخت انسانها به روش محرک و پاسخ
۳۷۱	تفاوت میان انسانها همچون تفاوت انواع و اجناس گسترده است
	- پاسخ‌های متفاوت در مقابل محرکهای واحد فراحی ظرفیت آدمی را نشان
۳۷۳	می‌دهد
	- پارسا کسی است که محرکهایی که در این خطبه آمده است او را به حرکت
۳۷۳	می‌اندازد
۳۷۴	نمونه‌هایی از این محرکات
۳۷۶	تقسیم جهان به فانی و باقی نزد پارسا
۳۷۶	حب و بغض‌ها ملاک دیگری برای سنجش پارسایان
۳۷۷	سکوت ملاکی دیگر
۳۷۷	خاتمه و نتیجه

به نام خدا

پیشگفتار

هنوز نوجوان بودم که با دو منبع مهم اخلاق اسلامی و سلوک عملی آشنایی یافتم. نخست کتاب جامع السعادات ملا مهدی نراقی و دیگری کتاب المراقبات فی اعمال السنه، از میرزا جواد آقای ملکی تبریزی. بخشی از کتاب جامع السعادات را به درس، نزد یک روحانی بزرگوار آموختم و بقیه را خود در مطالعه گرفتم. ولی کتاب المراقبات را نه تنها خواندم، که بلعیدم و هنوز هم وقتی بدان کتاب روح بخش می‌نگرم، آمیزه‌ای از وجد و هیبت مرا فرا می‌گیرد و بر آفریننده آن اثر شریف آفرین می‌کنم که حدیث شورانگیز بیم و امید را با چنان درخشندگی و دل‌شکافی در آن به ودیعت نهاده است.

شاید اگر این دو کتاب، متوالیاً، به چنگ من نمی‌افتادند، من هیچ‌گاه به تفاوت عظیم آن دو، تفظن نمی‌یافتم و عبوسی و سردی مکتوبات عالمان اخلاق، در قبال طراوت و حلاوت گفتار سالکان طریق، بر من چنین جلوه نمی‌نمود. آشنایی بیشتر با آثار بزرگانی چون امام ابو حامد غزالی و مولانا جلال الدین بلخی و علی بن مسکویه رازی و خواجه نصیر طوسی و ملا احمد نراقی، بر آن درک نخستین صحه نهاد و بر من آشکارتر گردید که علم اخلاق اسلامی علی‌رغم ظاهر تدوین یافته‌اش، چراست که چنین بی‌خاصیت و عقیم مانده است و با همه عمق و عرضش گاه باندازه نیم بیت از مثنوی یا بوستان سعدی تأثیر نمی‌بخشد.

ردایی از شرعیّت و اسلامیّت که عالمان مسلمان بر اندام اخلاق دنیازده